

GAMLA STENSNÄS

av inspektor Nils Fredlund, Stensnäs.

Gamla personers berättelser om Stensnäs.

“På Winbergs tid:”

Dåvarande prosten i Mörrum, Wihlborg, och Emil. Th. Winberg voro ej vänner. De motarbetade varandra och vid vissa tillfällen lär det ha gått rätt hett till, då de båda lärda herrarna träffades, såväl på stämmor som privat annars.

I början av 1800-talet, under J. U. Winbergs tid, tillbyggdes mejeriflygeln, privatbron över ån samt lilla källaren vid nuvarande inspektorsbostaden.

Byggmästare var densamme, som byggt Mörrums bro och kyrkan i Mörrum.

1818 lär loge och ladugårdslängorna ha byggts. Traditionen förtäljer att loglängan skulle ha kostat i arbetslöner i ett för allt 150 riksdaler! (Bocken till byggmästare.) Det var även J. U. Winberg som köpte Svenstorp till Stensnäs. Han var på sin tid borgmästare i Karlshamn. Ägare till Svenstorp var vid den tiden en handelsman, (Moberg?)

År 1870 skall den första fördämningen i Marsundet ha anlagts av E. Th. Winberg samt ägaren till Elleholm (J.A. von Bergen?). Man försökte då med en regleringslucka, som släppte ut vatten vid lågvattenstånd för att sluta till vid högvatten. Senare (1905?) uppsattes en vinddriven kolvump, vilken efter några år ersattes med en mindre eldriven centrifugalpump.

I Stora Judehejan ligger ännu en ö kvar med mycket sten. Vid sydöstra delen av den ligger en stor sten och invid densamma syns resten av en källare. Till i mitten av 1800-talet fanns här ett hus “Judetorpet”, och där bodde på sista tiden en enligt uppgift trollkunnig kvinna. En gång kom Richard Winberg (bror till E. Th. Winberg) upp till torpet och fick se, att där låg rätt mycket ved uppstaplad utan, som troligen tagits i den närbelägna skogen. Han hade då med några häftiga ord påtalat att skogen ej finge röras, varvid kvinnan genmälte, att om han ej tålde vid att se litet ved vid hennes dörrar ”så ska jag ställa om så att du ska få ta en tur hit och titta varje dag!” Hur härmed nu förhöll sig, så säger äldre

personer, som minns den senare tiden på 1800-talet, gick Richard Winberg dagligen hur vädret än var, en tur upp till Judehejan.

Torpet där revs ner och flyttades till "Haltsvenna-Vägen" i slutet av 1870-talet. Det förföll även här och år 1926 revs det åter. Delar av huset ingår i uthuset i nuvarande trädgårdsmästarebostaden vid "Haltsvenna-vägen" (Buskelunds-vägen), vilken ligger på samma tomt där det äldre huset fanns. "Haltsvenna-vägen" har fått sitt namn efter en man som hette Sven och var halt samt bodde i ett nu rivet torp, som låg strax norr om där Buskelundsvägen skär (*landsvägen?*).

Om Richard Winberg berättas, att han var litet underlig. En egenhet yttrade sig på så sätt att han alltid rimmade då han sade något. "Det är så halt så jag slår kana, men det går av gammal vana", lär han ha yttrat vid något tillfälle, då det var halt på vintern. Richard Winberg dog i Ljungsled någon gång i början av 1900-talet. Han hade bott i Västra flygeln, så länge släkten Winberg innehade gården och han hade undantag från Stensnäs under livstiden, enligt kontrakt, en viss summa pengar årligen.

Karolina Winberg, dotter till E. Th. Winberg, var tillsammans med modern siste ägaren till Stensnäs före Johan Ingmansson. Från Winbergs tid finns bland inventariet en gammal täckvagn, som står på Svenstorp. I denna företogs långa resor. En vitmålad kappsläde, som enligt traditionen gjordes åt Karolina Winberg, då hon "läste för prästen", finns även kvar från den tiden, liksom en långsläde "Kibitka".

Av de äldre arbetarna på gården kan ej angivas många, men namnen på några lever ännu kvar. – Så var det "Rock-Anders", han var kusk hos Winbergs och namnet fick han av den långa kuskappan. Så var det "Måns", en äldre man som körde oxar. Han bodde i en gammal stenstuga, som ännu finns kvar och ligger vid Johan Mattssons arrendelägenhet, "Månsastuan". Han hade kor och efter honom benämns de mindre odlingarna väster om Bolshejan för "Månsatorpet". – Petter Eldare är ett annat namn som nämns. "Petter Eldares Elin", hustru till nämnde man, levde till omkring 1930, då hon dog var hon omkring 80 år. – S.k. F ? stugan, i äldre folks mun även benämnd "Trosta-stugan", var uppbyggd av

en man, som hette Trost, som innehade den till åren omkring 1900, då den inlöstes till gården. – På Magleholme var ett torp som innehades av en gammal släkt i hundratals år. Lars Johnsson bodde på Magleholme och arbetade dagligen på gården och körde oxar. Hans bägge söner (födda 1850-60) Johan Larsson och Ola Larsson voro ungar, och de sista som bodde på Magleholme. De fiskade och skötte gårdens laxfiske till 1920. Då inköpte de ett hus på fastlandet, beläget å Galleryda bys garnhage. Huset på holmen revs ner och försåldes till målaren Gottfrid Olofsson, som åter uppförde fastigheten på den tomt han innehar på torpkontrakt å hemmansdelen Svenstorp (Mörum 33¹).

Vid landsvägen vid bron över Gallån låg i vägkröken en smedja, som arrenderades ut på Winbergs tid och kanske även i början av tiden under J. Ingmansson. Sista smeden hette Måns. En son till honom hette Olof Månsson och var bonde i Norjeby, 70-årig på 1930-talet. Han nämnde att på en kulle belägen strax intill smedjan skulle under snapphanetiden ett bakhåll ha anordnats mot svenskarna, då de passerade på väg mot Skåne.

Sydöst om ovannämnda landsvägsbro ligger utmed ån en liten åker, som kallas "Skansåker". I denna åker är en låg kulle, som innan åkern odlades bar tydliga spår efter en skans. Vid odlingen fanns där kanonkulor, där hade även funnits ett par kulor sammanbundna med en grov kätting. Då år 1928 fyllning kördes från en gammal vägbank i gränsen mellan Galleryda - Kråketorp funnos 2 st. mindre kanonkulor i sidorna av vägbanken. Platsen belägen c:a 150 m. från förenämnda skans. Kulorna hade en diameter av omkring 70 mm.

Å södra delen av Magleholme nedanför ett brant berg ligger ett rätt slätt område, som bär spår av diken. Enligt traditionen är här en begravningsplats från tiden, då koleran härjade, då de döda från närliggande trakter fördes hit och begrovs där. – Skansholmen är en ö som ingår i Magleholms-området, liggande närmast Pukavik. Som namnet anger, så har här en "skans" varit uppförd. Lämningar ses tydligt ännu i dag vid strandkanten, där även rester av tegel samt sandsten kan iakttagas, tydande på att där varit någon byggnad uppförd. I viken mot Galleryda garnhage, räknat från Skansholmen, ligger även ett par gamla vrak av äldre fartyg. Ingen vet om deras historia. Ovan nämnda Johan och Ola

Larsson påstod att vid mycket lågt vatten hade de observerat att de voro brända, varför om så vore man kunde tro att de var någon sorts örlogsfartyg. – Min son Lars-Erik säger, att han i 17-årsåldern då han i kanot en lugn kväll befann sig mellan Skansholmen och bryggan i Pukavik och lät kanoten driva, seende mot botten, som tydligt syntes i det klara vattnet, observerade ett föremål som han anger som en kyrkklocka, stående på botten. Diametern uppskattade han till c:a 60 - 70 cm. Då han ej hade något att utmärka platsen med, rodde han iland för att med en sten och snören ordna ett märke, men då han åter sökte platsen kunde han ej finna den. Snart började vattnet komma och ingen har sedan sett något.

I likhet med vad som var vanligt på flera håll inom landet i gamla tider, så skulle varje yngling avlägga ett mandomsprov för att godtagas i ”karla-gänget”. Här fanns en stor rund sten vid Havhejatorpet, som kallades “Drängalyften”. Den skulle lyftas till knähöjd av ynglingen för att han skulle räknas för fullgod karl. – Den är nu försvunnen men lär ha funnits där för ett 30-tal år sedan.

Vid Havheja-torpet (Havhejan) hade även ungdomen sin dansplats. Här samlades traktens ungdomar på lördags- och söndagskvällar för att dansa. I början på 1900-talet fram till omkring 1910 – 1912 bodde i Havheje-torpet en slöjdare, Olof Persson, som var litet musikalisk. Med kapten Ingmanssons löfte byggde han här en “dans-flake” av bräder och så dansades där till den musik som Olof Persson bestod. Han uppbar någon slags kollekt härför, vilket blev ett tillskott till den ringa lön som bestods på den tiden. Dansen pågick dock ej längre än 1910, då omkring 1910 började “Tivoli”, nuvarande Folkets Park i Mörrum, att utgöra samlingsplatsen för ungdomen på trakten.

– Olof Persson levde till år 1936 och han flyttade från torpet omkring 1915-16, då han hade byggt det hus, som ligger vid Gallerydavägen och inlösts av Hjalmar Nilsson, vilken för övrigt är svärson till sagde Olof Persson. (Hj. Nilssons hustru Gerda?)

Några märkligare händelser från äldre tider på Stensnäs har jag ej kunnat spåra.

– Bebyggelsen hänför sig i allmänhet till senare tid. Corps de logis uppfördes 1927–28 efter en brand som härjade den äldre byggnaden den 27.10 1927. Den brunna byggnaden var uppförd i slutet av 1700-talet.

I äldre tider fanns bränneri å gården. Detta inrymdes i en länga, som låg vid västra flygeln i linje med denna. Byggnaden är densamma som inrymmer redskaps- och slöjdbod och ligger mitt för garaget, dit den flyttades på 1880-talet.

Nuvarande inspektorsbostaden byggdes 1908 till dåvarande arrendatorn Karl Sjöholm, moderniserades för 3 500:– kr. 1940. Bostaden vid landsvägsbron uppfördes år 1926, efter rivning av ett äldre av mask uppätet hus på samma tomt. Ladugårdsskötarens bostad uppfördes 1940. Logen förseddes med två nya portar samt golvet cementerades år 1942. Gödselstaden och svinstian byggdes 1926–27. Vagnport och magasin uppförda 1928.

Åkerjordens odling har fortskridit till på senare år. 1820 började St. Judehejan odlas, vilket framgår av ett synprotokoll från nämnda år. Under åren 1920–30 togs en hel del jordfasta stenar bort i denna åker och i sydöstra hörnet togs ett 40-tal större stenar bort år 1950, så att nu är hela åkern stenfri (åtminstone för ovan jorden synliga stenar). I Örsnäs var likaså en hel del sten på backen längst österut men dessa togs bort omkring år 1928. Lotsalyckan eller Nyhejan har även stenröjts för större sten åren 1930 - 48, så att år 1950 togs sista ovan mark synliga stenarna å samtliga åkrar. Genom den förbättring i pumpstationen i Marsundet, som gjordes omkring 1936–38 har odlade arealerna även i Örsnäs ökat under tiden därefter, så att där ha åkrarna ökat från år 1919 - 11 tunnland till 23 tunnland stenfri och god åker. Enda felet med denna jord är dess brist på kalk och fosfat-kali. Vassen utgör ett besvärligt ogräs på dessa områden, men torde dock så småningom få ge sig för allt rationellare jordbruks?

Vid mitt tillträde av platsen 1924 fanns längs Gallån ända upp till Gust. Ingmanssons gräns i norr större och mindre alar på bägge sidor om Gallån. Deras rotsystem hade bildat stora stubbar, som nästan fyllde igen ån, varför vid stora regn och vårflöden all åkerjord norr om landsvägen översvämmades varför laga syn begärdes av mig år 1926, varefter förrättning verkställdes 1927 och

under åren 1927 – 28 ån rätades något och grävdes ut, varjämte ett större avfallsdike från Judehejan till ån lades igen med cementrör.

Längd över arbetsledare på Stensnäs.

(enligt August Gunnarsson, vilken är född, å Stensnäs 1886 eller 1887). (1885 *senare tillagt*).

August Gunnarssons morfar? (*senare tillagt mormors far*) hette Sven Svensson och var ladu- fogde på Stensnäs på 1820-talet. Han hade på order av dåvarande ägaren Winberg ridit till Karlskrona för att på exekutiv auktion inköpa Magleholme, vilken köp gjordes för ? riksdaler. Året kan ej här angivas.

De första ladufogdarna Gunnarsson minns var Bäckman och Söderberg. (De voro ej här någon längre tid, ett eller två år vardera).

Vid Ingmanssons inköp av Stensnäs år 1897 var Bernt Bengtsson, sedermera hemmansägare i Gungvala, ladufogde, men flyttade hösten 1897 och efterträddes av Carl Sjöholm 1897 – 1901.

Ekberg 1901 – 1904 24/10, ingen på vintern.

Karlsson, 1905 mars – 1 nov. 1905.

Wallin, 1 år 1906.

Karlsson, 1 år 1907.

Karl Sjöholm arrenderar Stensnäs med inventarier från 14 mars 1906 – 14 mars 1915.

Edvin Johansson, lantbrukareson från Kopprarp i Trensåm arrenderade gården från 14 mars 1915 - 14 mars 1920. Köpte samtidigt alla både levande och döda inventarier för 11 000 kr vid tillträdet. Köpte vid avträdet av arrendet gård i Lösen, dit han tog allt nödvändigt inventarium samt sålde på auktion det övriga för kr. 42 000. (De till Lösen överförda inventarierna voro värda lika mycket efter dåtida priser. Han hade ej köpt något nämnvärt.)

Under åren 1920 - 23 drevs gården delvis med eget folk (2 - 3man), i övrigt sköttes den från Elleholm, vilken gård även ägdes av kapten Ingmansson. Från 1921 har undertecknad Nils Fredlund, vilken under tiden 1/10 1920 - till 24/10

1924 var ladufogde på Elleholm, haft överinseendet över arbetet även på Stensnäs. År 1924 den 1/11 tillträdde jag platsen som Inspektor, med befogenhet att självständigt sköta gården åt den dåvarande ägaren, Konsul John Carlbom, vilken syssla jag alltjämt innehar denna dag, den 20/6 1950, hos nuvarande ägaren Direktör E.K. Fernström, och hans fru född Carlbom.

Kapten Ingmansson köpte Stensnäs med tillträde 14/3 1897. Dog i febr. 1923, då Konsul Carlbom övertog gården. (Fru Carlbom, född Ingmansson fick den som arv.)

Gården överläts till Direktör Fernström med tillträde den 1/1 1936. (Direktör Fernström gifte sig den 7/4 1950 med Brita Carlbom, dotter till Konsul och Fru Carlbom.) (Gården åter till gamla Ingmanssons-släkten.)

Sedan Karolina Winberg föddes omkring 1866-70 har inga barn fötts i ägarnas familjer på Stensnäs, förrän i år 1951 den 5 jan. då direktör och fru Fernström fick en liten flicka.

Nils Fredlund.

Den 6/12 1950 träffade jag företrädaren i min plats åren 1896 - 97, då 80-åriga Bernt Bengtsson, Gungvala.

Uttalande av Bernt Bengtsson, (ladufogde året 1896-97.):

Lönen för honom utgjorde 300 kr. för hela året, jämte bostad, och mat, som tillhandahölls i köket. (han var ogift.) Bostad i v. flygeln. Vid hans begäran om påökt till 350 kr. blev han och Kapten Ingmansson ovänner, varför han slutade.

Arbetstiden var då från kl. 5 på morgonen till 8 på kvällen. Trots den långa arbetstiden under sommaren, så tyckte ej Kapten Ingmansson att den var lång nog, utan då det gällde att hämta all slags gods från Mörrum, järnvägen m.m. så skulle Bengtsson ordna det så att en man körde efter det efter arbetstidens slut. (Man kunde ju vila sig medan man åkte.) Många gånger körde han själv, då det givetvis ej var så roligt att beordra någon av drängarna till detta. Han hade dock skött sig så pass, att då han slutade tjänsten, fick han 10 kr. extra utöver lönen, som var avtalad. Under hans tid dryftades pumpproblemet i Marsundet. Då

fanns blott en regleringslucka, som släppte ut vatten då det var lågvatten i sjön och som slöt sig själv vid högvatten. Ett försök hade gjorts med ett vattenhjul som drevs med det vatten som kommer från det nu till betesvall avdikade kärret, som sträcker sig från ladugårdarna och till Marsundet. Fallhöjd 1 – 2 meter. Kraften som utvanns här skulle användas för drift av en pump! Den räckte dock ej till att upphäva friktionen i lagren ens, så det var ej någon som fick se verket i rörelse! Fullt förståeligt, då avrinningen ej är mer än vad som ryms i ett 5” rör vid normalt fall, och allt var primitivt tillverkat efter nutida mått.

Denna beskrivning av Stensnäs gård i Mörrums socken fick jag för Hembygdsföreningens räkning i augusti 2010 av Arne Tenland. Det är en kopia av ett maskinskrivet dokument som jag scannade in och bildbehandlade i dator till text med ett OCR-program. Ett exemplar av dokumentet finns också i hembygdsföreningens handlingar.

Ursprungstexten är något förkortad, överstrykningar av formen xxxxx har tagits bort. En kort handskriven kommentar i mitten av vänstermarginalen på sidan två har jag inte lyckats tyda. Den handlar troligen om ett annat namn på stenstugan som nämns i texten. På några ställen tycks meningarna vara ofullständiga eller ha fallit bort vid kopieringen, en del av dessa har jag markerat med ”?”. Uppgiften om att Richard Winberg dog i Ljungsled är nog inte korrekt, enligt kyrkobokföringen dog Johan Richard Winberg på Stensnäs den 1 juli 1903.

Leif Gustafsson